

שנות המדבר העלומות

וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרִים בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיָּשִׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ וַתִּמַּת שָׁם מֵרִים וַתִּקְבְּר שָׁם: (במדבר כ א)¹

אבן עזרא במדבר פרק כ פסוק א – אין מעשה ואין נבואה

"בחודש הראשון" - בשנת הארבעים. והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה רק בשנה הראשונה ובשנת הארבעים. וטעם "ויבואו בני ישראל כל העדה" - בעבור שמתו דור המדבר, ועתה באו הבאים אל ארץ כנען.²

פירוש חזקוני על הפסוק שלנו – הקשר לפרשת מסעי

"ויבואו בני ישראל וכו'" – בשנת הארבעים. סתם כאן מה שסבבו את הר שיעיר מקדש ברנע עד קדש מדבר צין וכללן כאן בבת אחת, והם שמונה עשרה מסעות הכתובות בפרשת מסעי מרתמה עד מדבר צין.³

רשב"ם במדבר פרק כ – הקשר עם מות אהרון

"ותמת שם מרים" - בחודש הראשון שלסוף ארבעים שנה. שהרי מת אהרון אחריה בחודש החמישי בשנת ארבעים לצאת בני ישראל, כדכתיב בפרשת אלה מסעי.⁴

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי־גֵד וּלְבְנֵי רְאוּבֵן הָאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תָּשִׁבוּ פֹה: וְלָמָּה תִּנְיָאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרֵי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם ה': כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְּחֵי אֹתָם מִקְּדָשׁ בְּרָנֵעַ לְרֵאוֹת אֶת־הָאָרֶץ: ... וַיִּנְיָאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַלְתִּיבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם ה': וַיַּחְרֵאֲף ה' בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר: אִם־יֵרָאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמִעַלָּה אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ אַחֲרָי: ... וַיַּחְרֵאֲף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְעַם בְּמִדְבַּר אֲרָבְעִים שָׁנָה עֲדִיתֶם כְּלֵהֲדוֹר הַעֲשָׂה הָרַע בְּעֵינַי ה': וְהִנֵּה קִמַּתֶּם תַּחַת

¹ פרק כ בספר במדבר הוא קו פרשת המים בין דור המדבר ודור הבנים. שלושה פרקים קודם, בפרשת קרח שהיא בפסוקים המשך לפרשת שלח לך (אך יש שמקדימים אותה לחניכת הלויים, ראו דברינו [טענות דתן ואבירם](#) שם), אנחנו עוד עוסקים בדור האבות, דור יציאת מצרים, בשנה השנייה לצאתם ממצרים. פרק יח עוד יכול להיחשב להמשך סיפור קרח. פרק יט עושה הפסקה בחלק הסיפורי ודן בהלכות פרה אדומה. בפרק כ חוזר החלק הסיפורי, בפתיחה נייטרלית וסתמית: "ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחודש הראשון", בלי אפילו לציין את השנה, כאילו מדובר בעוד מסע אחד, בהמשך לסיפור שנקטע בפרקים טז-יז. אלא שמסתבר, שקפצנו קפיצה קוונטית מעל תקופה ארוכה של שלושים ושמונה שנים שלגביה אין התורה טורחת, כאן לפחות, לספר לנו שום דבר מיוחד. חלפו עברו להם שלושים ושמונה שנים (או ארבעים) של "אקוט בדור", מה יש כאן לספר?

² שתיקת התורה על כל שלושים ושמונה שנות המדבר בולטת עוד יותר על רקע תיאורים מפורטים שיש בה מה בדיוק קרה למלכי ואלופי אדום (בראשית פרק לו), מי היו כל הגויים שנפוצו אחר המבול (בראשית פרק י') וכו'. ראו מורה נבוכים חלק ג פרק נ הדן בשאלה זו (ראו גם סנהדרין צט ע"ב במנשה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי). אנו מבקשים לעמת את שתיקת התורה כאן מול הפירוט הרב במקומות ותולדות של עמים אחרים. מדוע חשוב לציין שענה הוא אשר מצא את הימים במדבר כאשר רעה את החמורים של צבעון אביו (בראשית לו כד), ששם אשתו של הדר ממלכי עשו היה "מְהִיטְבָּאֵל בְּתִמְטֹרֶד בַּת מִי זָהָב", "וְשֵׁם עִירוֹ פְּעֹרָ" (אבל אמו של אברהם לא מוזכרת כלל בתורה ואין לה שם); ואילו כאן "אין שום מעשה או נבואה" ושום אירוע הראוי לציין בכל שנות נדודי בני ישראל במדבר, להוציא השנה הראשונה, השנייה (אם מותר להעיר לאבן עזרא) ושנת הארבעים שעתה אנו באים לספר את קורותיה. מדוע אין התורה טורחת לציין בפסוק הנ"ל שמדובר בשנת הארבעים לצאת בני ישראל ממצרים? האם בחרה התורה להעלים שנים קשות אלה?

³ חזקוני ממשיך את הקו של אבן עזרא, הקו שנראה פשוט ומוסכם על כל הפרשנים עד שרבים מהם לא טורחים כלל להתעכב עליו, היינו, שפרק כ פותח את שנת הארבעים ליציאת מצרים ובינו ובין פרקי פרשת קרח (טז-יח), פרק יט מוקדש למצוות פרה אדומה) חולפות שלושים ושמונה שנים. חזקוני מרחיב ומקשר את פרקנו עם פרשת מסעי החותמת את ספר במדבר. ברשימת המסעות בפרשה זו אפשר אולי למצוא קצת יותר מידע באשר ל"חור השחור" של שלושים ושמונה השנים העלומות במדבר. ראו פירוש רש"י בתחילת פרשת מסעי המתחיל גם הוא לשלושים ושמונה שנים אלה: "אלה מסעי - למה נכתבו המסעות הללו? להודיע חסדיו של מקום, שאעפ"י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה ... נמצא שכל שמונה ושלושים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות". כבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [אלה מסעי](#) בפרשת מסעי, אך לעניינינו כאן, נראה שמידע זה הוא מועט ביותר: רשימה של מקומות ובכל מקום שהו כשנתיים: מה עשו שם? מה היו הקורות אותם, איך היו יחסי משה והעם בתקופה זו? האם המשיך משה לשמוע ולהשמיע את קול ה'?

⁴ כבר רשב"ם שקדם לחזקוני מקשר את הפסוק שלנו עם פרשת מסעי, אך כפשוטו המקרא כל מטרותו היא למלא את החסר שהותירה התורה בכך שלא ציינה את השנה בה מדובר. חסר זה מתמלא ע"י מות אהרון שמוזכר להלן בסוף פרק כ בפרשתנו בלי תאריך, אך בפרשת מסעי מצוין שהיה בשנת הארבעים (במדבר לג לח). בכך פתרנו את בעיית התאריך ואין לנו אלא להמשיך לנושא בו פותח פרק כ: מות מרים שהיה גם הוא בשנת הארבעים (ראו דברינו [בארה של מרים](#) בפרשה זו). מות מרים, חטא מי מריבה ומות אהרון, כולם בשנת הארבעים. כולם בנוכחות דור הבנים! שימו לב אגב ללשון רשב"ם: "בחודש הראשון שלסוף שנת ארבעים שנה" (ואח"כ אהרון בחודש החמישי) והשוו עם לשון אבן עזרא בראש דברינו: "בשנת הארבעים". האם התחלפה השיטה שראש השנה הוא תשרי במקום ניסן ולכן ניסן הוא לקראת סוף השנה (ולא תחילתה)? או שמא כוונתו בחודש הראשון בתחילת שנת הארבעים שהיא שנת סוף הנדודים במדבר?

אַבְתִּיכֶם תְּרַבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסָפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־ה' אֶל־יִשְׂרָאֵל: כִּי תִשׁוּבֶנּוּ מֵאַחֲרָיו וְיִסַּף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בְּמִדְבָר וְשַׁחֲתֶם לְכָל־הָעַם הַזֶּה: (במדבר לב ו-טו).⁵

וְהִימִים אֲשֶׁר הִלְכְנוּ מִקֹּדֶשׁ בְּרַנֵּעַ עַד אֲשֶׁר עִבְרָנוּ אֶת נַחַל זָרְד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד תָּם כָּל הַדּוֹר אֲנָשִׁי הַמְלַחֲמָה מִקְרֵב הַמַּחְנֶה פֶּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם: (דברים ב יד).⁶

סדר עולם רבה (ליינר) פרק ח – חלוקה לשתי תקופות משנה

ואומר: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלושים ושמונה שנה וגו'" (דברים ב יד) - "י"ט שנה היו חוזרין ומטורפין, וי"ט שנה ישבו בקדש ברנע, שנאמר: "ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם" (דברים א מו), נמצאו כל המסעות מ"ב מסעות.⁷

וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדָּרָךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּמִדְבָר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הַתִּשְׁמֹר מִצְוֹתַי אִם־לֹא: וְיַעֲנֶךָ וְיִרְעַבְךָ וְיִאֲכַלְךָ אֶת־הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא־יִדְעַתָּה וְלֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעַךָ כִּי לֹא עַל־הַלָּחֶם לִבְדוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצֵא פִּיהוּ יַחֲיֶה הָאָדָם: שְׁמַלְתְּךָ לֹא בָלְתָה מֵעַלְיָךְ וְרִגְלְךָ לֹא בָצָקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: (דברים ח ב-ד).⁸

מדרש אגדה (בובר) דברים פרשת עקב פרק ח – ניסיון מאהבה ועינוי

כל מה שענינה אותם במדבר לא עשה אלא בשביל ניסיון להודיע לכל הבריות: "את אשר בלבבך". שידעו כל העמים שאין אתם שומרים מצות בשביל טובה ונחת רוח שעשה עמכם, אלא מאהבה עשיתם כל מה שעשיתם, אעפ"י שענינה אתכם לא הנחתם מלשמור את מצותי.⁹

רמב"ן שמות פרק יב פסוק מב – לא התקיים ודור רביעי ישובו הנה

⁵ "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר" (ירושלמי ראש השנה פרק ג הלכה ד) ומה שסתמה התורה בפרשתנו, עולה במלוא העוצמה בפרשת מטות, בדברי משה לבני גד ובני ראובן שמבקשים לנחול בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן. הכעס הוא על עצם ההצעה וההשוואה המתבקשת עם חטא המרגלים, אבל לעניינינו מדברים אלה עולה בברור שארבעים שנה אלה היו קשות: שנים של נדודים וחוסר היאחזות במקום אחד: "ויניעם במדבר" וגם שנים של השחתה: "ושחתם לכל העם". וסופו של דבר שמשנה התרצה, הגם שצדק לטווח הארוך. ראו דברינו הכפולים על שבטי עבר הירדן המזרחי [בפרשת מטות](#).

⁶ על סיפה של ארץ ישראל, בערבות מואב, בוחר משה לפתוח את ספר דברים בחטא המרגלים (חטא העגל יבוא מאוחר יותר) אשר מסביר לדור הבנים מדוע התעכבו במדבר "ימים רבים". בין הקפת ארץ אדום ומואב, אותם לא ירשו בני ישראל, וכיבוש ארץ סיחון ועוג אותם כן ירשו, מזכיר משה בפסוק אחד שהמסע מקדש ברנע, בו החמיצו בני ישראל את הכניסה הישירה לארץ מדרום, עד הכניסה כעת ממזרח, נמשך שלושים ושמונה שנה "עד תום כל הדור אנשי המלחמה", הם אבותיהם של השומעים. אין כאן מידע רב, אך יש כאן אזכור של מתי מדבר והתקופה כמשתרעת על שלושים ושמונה במקום ארבעים. האם זה חשוב?

⁷ סדר עולם רבה מלמדנו שתקופת שלושים ושמונה השנים נחלקה לשניים. חצי מהזמן נדדו בטירוף במדבר: חנו ונסעו, פירקו והקימו ובחצי השני ישבו במקום אחד ללא שינוי. ואין לדעת איזה חצי קשה יותר. שימו לב אגב ששיטת מסעות זו היא בניגוד לשיטת רש"י עפ"י התנחומא שבראשית פרשת מטועי, שיטה שהבאנו בהערה 3 לעיל. ראו רש"י ראש פרשת מטועי ורמב"ן שם.

⁸ ובהמשך הפרק שם: "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אינכם המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באריתך". בפרק ח של ספר דברים, לאחר שתיאר את מעמד הר סיני וחזר ושנה לישראל מצוות שיקיימו עם כניסתם לארץ, מרחיב משה קצת יותר בתיאור שלושים ושמונה שנות הנדודים במדבר, שנאגדו לחטיבה אחת של ארבעים שנה. חלק מבין השומעים, כל מי שהיה מתחת לגיל עשרים בחטא המרגלים (במדבר יד כט), זכר אולי עוד את יציאת מצרים, מעמד הר סיני, פרשת המרגלים ועוד, אבל הרוב נולד וגדל במדבר. שנות הנדודים במדבר מוצגות כאן כתקופה של עינוי, רעב וניסיון מחד גיסא; ותקופה של ניסים: "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה" מאידך גיסא. העינוי הוא, עפ"י רשב"ם (חז"ל ואחרים) – המן: "למען ענותך - זהו עינוי שאין פת בסלך, וחיך תלויים למרום בכל יום". ראו דברינו [טעם המן](#) בפרשת בשלח. ועל הבגדים המופלאים שליוו את בני ישראל במדבר, ראו שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ד וכן פסיקתא דרב כהנא פסקא יא - ויהי בשלח שהיו גדלים איתם כמו חילזון ולא היו צריכים תכבוסת משום שענני הכבוד היו מכבסים ומגהצים אותם. הרי לנו תיאור דו-קוטבי, במקרא ובמדרש, של ארבעים שנות הנדודים במדבר.

⁹ שנות הנדודים במדבר היו שנים של ניסיון. כפי שהתורה אומרת בפרשת המן, בתחילת אותם שנים, עוד לפני חטא המרגלים: "למען אֲנַסְנֶנּוּ הַלֵּךְ בְּתוֹרַת־אִם־לֹא" (שמות טז ד). ניסיון שהוא התנסות וגם העלאה על נס. ראו בראשית רבה נה כב פרשת וירא: "ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם - נתתה ליריאך נס להתנוסס וגו' (תהלים ס ו) ניסיון אחר ניסיון גידלון אחר גידלון בשביל לנסותם בעולם בשביל לגדלן בעולם פֶּנֶס שלספינה". שנים של קושי ועינוי, אך גם של התנסות והכשרה להיכנס לארץ מזוככים עוד יותר. ראו דברינו [עשרה ניסיונות ניסו אבותינו את המקום במדבר](#) בפרשת שלח לך. אך דא עקא, שדווקא במדבר לא קיימו שתי מצוות חשובות: המילה שקשורה בברית על הארץ (בראשית פרק יז) ומצוות פסח שהיא זכר ליציאת מצרים [ומצווה התלויה בארץ](#) - שתי מצוות עשה היחידות בתורה שעונשן כרת! אותו כרת שנגזר על דור יוצאי מצרים. לגבי אי קיום מילה במדבר ראו בראשית רבה מו ו וכן גמרא יבמות עב ע"א, בפרט הדעה שם "משום שנוזפים היו". ולגבי הפסח, ראו ספרי זוטא פרק ט פסוק ד: "מלמד שלא עשו ישראל פסח כל ארבעים שנה שהיו במדבר אלא בפסח הראשון בלבד".

ולמה יהיה קשה על הראשונים לפרש כי נתארך גלותם על הקץ שלושים שנה?¹⁰ והנה נתארך עליהם ארבעים שנה בחטא המרגלים, כי כל הארבעים שנים ההם היה להם עינוי, כמו שאמר: "וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך" (דברים ח ב), וכתוב: "ויענך וירעיבך". והיה להם גלות שלימה בארץ לא להם רק לנחש שרף ועקרב. ולא נתקיים להם "ודור רביעי ישובו הנה", כי בארבעים שנה נתחלף הדור ההוא בודאי שכבר נולד. אבל החטאים גרמו הכל ... והקב"ה ימחול לנו על כל חטא ושגיאה.¹¹

איכה רבה פתיחתא לג – חופרים את קבריהם

ר' אבין ור' יוחנן אמרי: יום שביטל החפר מן מתי מדבר. אמר ר' לוי: כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור. והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן. לשחרית היה מוציא כרוז ואומר: קומו והפרישו המתים מן החיים. והיו עומדים ומוצאין עצמן חמישה עשר אלף בפרוטרוט חסרו שש מאות אלף.¹² ובשנת הארבעים האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים. אמרו: דומה שטעינו בחשבון. וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלושה עשר וארבע עשר. כיון דאיתמלא סיהרא¹³ אמרו: דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו וחזרו ועשאוהו יום טוב.¹⁴

שיר השירים רבה פרשה ב – פסק הדיבור עם משה

"כי הנה הסתו עברי" - אלו מ' שנה שעשו ישראל במדבר. "הגשם חלף הלך לוי" - אלו ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודין במדבר, ולא היה הדבור מדבר עם משה עד שתמו כל אותו הדור; הדא הוא דכתיב: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע ... וגם יד ה' היתה בם ... ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות", מיד: "וידבר ה' אלי לאמר" (דברים ב יד-יז).¹⁵

יִמְצְאוּהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֵהוּ יֵלֵךְ יִשְׁמֹן יִסְבְּבֵהוּ יִבְנֶהוּ יִצְרְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָיו: כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזְלָיו יִרְחֹף יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ יִשְׁאֵהוּ עַל־אֲבָרְתוֹ: (דברים לב יא-יז).¹⁶

¹⁰ רמב"ן נדרש כאן להפרש של שלושים שנה במניין שנות גלות מצרים, בין "ארבע מאות שנה" שזכרים בברית בין הבתרים, בראשית טו יג: "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", ובין המספר ארבע מאות ושלושים שזכר בשמות יב מ: "וּמֹשֶׁה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשׁוּבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". אותנו מעניין המשך דבריו שהמתייחסים לארבעים שנות הנדודים במדבר.

¹¹ רמב"ן לא עושה כאן שום פירושים ושום הנחות. ארבעים שנות "אקוט בדור" לא היו רק עינוי, לא רק: "גלות שלימה בארץ לא להם רק לנחש שרף ועקרב", אלא אי קיום ההבטחה בברית בין הבתרים לאברהם כלשונה. "החטאים גרמו הכל" כלשון רמב"ן. ובשולשן חז"ל: "שמה יגרום החטא" (ברכות ד ע"א, בדברינו **אין הבטחה לצדיק** בפרשת ויצא), "כמה החטא גורם" (תענית כג ע"א), ושוב בברכות ד ע"א: "ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא". ארבעים שנות הנדודים במדבר היו שנים קשות, שנים של תשלום חטא, שנים של דחיית הגאולה וההבטחה לאבות "ודור רביעי ישובו הנה" ונראה שאין כל ספק שרמב"ן מדבר כאן מהמיית לבו הדואב על התארכות הגלות בימיו.

¹² מנין בני ישראל בתחילת ספר במדבר הוא שש מאות אלף שלוש מאות אלפים חמשים מאות וחמישים (במדבר א מו). חלק בארבעים הרי לך חמישה עשר אלף ועוד קצת (פרוטרוט). ואולי צריכים לחלק לשלושים ותשע או לשלושים ושמונה? ומה עם הנשים?

¹³ התמלא הירח ואי אפשר עוד לטעות איזה יום בחודש הוא.

¹⁴ וזו אחת הסיבות לקביעת ט"ו באב כיום של שמחה וחג מחולות. סיבה נוספת היא יום שהותרו שבטים זה לבוא בזה בעקבות מעשיהן של בנות צלפחד. ראו דברינו **יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה** בט"ו באב וכן **בנות צלפחד** בפרשת פנחס. ועדיין, דור וחצי אחרי השואה, התיאור של אנשים שחופרים את קבריהם ושוכבים שם ומצפים למיתתם הוא מצמרר.

¹⁵ המדרש מסיים שם אמנם בטוב: "הניצנים נראו בארץ, הנצוחות נראו בארץ אלו הנשיאים ... עת הזמיר הגיע ... הגיע זמנה של ארץ ישראל להיחלק לישראל ... וקול התור נשמע בארצנו - אמר רבי יוחנן: קול תייר טוב נשמע בארצנו, זה קולו של יהושע בשעה שאמר: עברו בקרב המחנה". אבל מהקטע שמתייחס ל-ל"ח שנות דור המדבר, אנו למדים שכעס גדול היה על ישראל ולא היה אלה שנים טובות, בהם לא היה גם דיבור של הקב"ה עם משה. ראו ירושלמי תענית פרק ג הלכה ד: "מה יעשו גדולי הדור ואין הציבור נידון אלא אחר רובו, שכן מצאנו שכל שלושים ושמונה שנים שהיו ישראל כמנודיים לא היה מדבר עם משה, שנאמר: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב המחנה. מה כתיב בתריה? וידבר יי' אלי לאמר". (ראו בהמשך שם אותו כלל לחיוב, במעשה אליהו בהר הכרמל שבזכות הציבור נענה אליהו). וכן הוא במכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה א: "ר' עקיבא אומר: לאמר - צא ואמור להם שבזכותם הוא מדבר עמי. שכל שלושים ושמונה שנה שהיה כועס על ישראל, לא היה מדבר עמו, שנאמר: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב המחנה וידבר ה' אלי לאמר (דברים ב טז - יז)". ספר דברים לא היה יכול להיכתב אלא בתום שנות הנדודים במדבר! כביכול, גם משה היה מנודה. וגם המשכן כמקום הקרבת קרבנות תיפקד באופן מינימלי אם בכלל, ראו השיטות השונות בדברינו **על דברי עולה וזבח** בפרשת צו. אז מה עשו בני ישראל כל אותם שלושים ושמונה שנים שבהם גם לא היה דיבור עם משה? האם אלה השנים "הנפלאות" אליהם מתנגע רבי שמעון בר יוחאי כשהוא אומר: "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן"? הרי גם הדיבור מאוהל מועד נפסק!! ואם נשוב לשיר השירים רבה לעיל, שימו לב למספר ארבעים שנה "שעשו ישראל במדבר" כנגד שלושים ושמונה שנה "שהיו כמנודיין". כמה היו 'שנות המדבר העלומות'? שלושים ושמונה או ארבעים? טובות או גרועות? ולהלן עוד נשוב לשני מספרים אלה.

¹⁶ לפני שניפרד מספר דברים ונעבור לספר יהושע, נבחן פסוקים אלה משירת האזינו. התיאור כאן מלא אהבה וחמלה. כנגד "ויענך וירעיבך", "ענותך לנסותך" עומדים כאן: "יסובבנהו, יבוננהו, יצרנהו, יקחהו, ישאהו". הקב"ה מוצא את ישראל במדבר. מה מצא שם? עם חדש? עם שלקה ארבעים מלקות ונרצה חטאו? ראו דברי ירמיהו לא א (הפטרת יום ב של ראש השנה): "כה אָמַר ה' מְצָא

וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר מֵל יְהוֹשֻׁעַ כָּל הַעָם הֵיכָא מִמְצָרִים הַזְּכָרִים כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִתּוֹ בַּמַּדְבָּר בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמְצָרִים: כִּי מַלִּים הָיוּ כָּל הָעָם הֵיכָא וְכָל הָעָם הַיְלָדִים בַּמַּדְבָּר בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמְצָרִים לֹא מָלוּ: כִּי אֲרָבָעִים שָׁנָה הִלְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמַּדְבָּר עַד תֵּם כָּל הַגּוֹי אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֵיכָא מִמְצָרִים אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה' אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם לְבַלְתִּי הֲרֹאוֹתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבוֹתֵיכֶם לָתֵת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְאֵת בְּנֵיהֶם הַקֵּים תַּחְתֶּם אֲתֶם מֵל יְהוֹשֻׁעַ כִּי עָרְלִים הָיוּ כִּי לֹא מָלוּ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ: (יהושע פרק ה פסוקים ד-ז).¹⁷

וַיַּחֲנוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרֶב בַּעֲרֹבוֹת יְרִיחוֹ: וַיֹּאכְלוּ מֵעֵבֶר הָאָרֶץ מִמִּחְרַת הַפֶּסַח מִצּוֹת וְקִלּוֹי בְּעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה: (יהושע ה י -יא).¹⁸

במדבר רבה פרשה יט סימן כד - עד נחל זרד

"ויסעו בני ישראל ויחנו באובות" (במדבר כא י) - שנעשו אויבים למקום. "ויחנו בעיי העברים" (שם יא) - שהיו מלאים עבירה.¹⁹ "ויחנו בנחל זרד" (שם יב) - שלא היה הנחל אלא מלוא זרת ולא יכלו לעוברו ל"ח שנה, שנאמר: "עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד" (דברים ב ג), וכתוב: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלושים ושמונה שנה עד תום כל הדור וכו' " (שם יד). "משם נסעו ויחנו מעבר ארנון" - שנתרצה להם הקב"ה.²⁰

מדרש אגדה (בובר) במדבר יד לד - החשבון מתחיל בחטא העגל

"במספר הימים אשר תרתם" (במדבר יד לד) - והלא בשנה שנייה שלח משה למרגלים, והיה להם לעמוד במדבר משילוח ואילך ארבעים שנה!²¹ והם לא עמדו שם אלא ארבעים שנה מיציאת מצרים ואילך, שנאמר: "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע ... שלושים ושמונה שנה עד תום כל הדור" (דברים ב יד), ולמה? לפי שכבר הלכו שתי שנים. ולמה כן חסר?²² מלמד שעשה הקב"ה חשבון עם הבנים והכניס בחשבון השנים ראשונים. והיה חרון אף

¹⁷ חן בַּמַּדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חֶרֶב הַלּוֹךְ לְהַרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל". וכך מוצא גם הושע אשר לא יכול שלא להוכיחם בהזדמנות זו: "כַּעֲנָבִים בַּמַּדְבָּר מִצְאָתִי יִשְׂרָאֵל כִּבְכֹרֶה בְּתֵאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רְאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בְּאוֹ בַעַל־פְּעוֹר וַיִּזְזְרוּ לְבַשְׂתִּי וַיְהִיו שְׂקוּצִים כְּאֶהָבִם". (הושע ט י). ראו דברינו [כְּנֶשֶׁת יַעֲרֵר קִינּוֹ](#) בפרשת האזינו וכן [הַפֶּסַח הַשְּׁבֵת - הוֹשֻׁעַ פֶּרֶק ב](#) בפרשת במדבר.

¹⁸ קיצרה וסתמה התורה בפרשתנו, הרחיבה מעט בספר דברים ובאו נביאים והרחיבו עוד (והכי הרבה מרחיב המדרש המלווה אותנו כל העת). עניין זה שבני ישראל לא מלו בשנותיהם במדבר נדון בגמרא במסכת יבמות עב ע"א אשר נותנת לכך שתי סיבות אפשריות, שתיהן בריאותיות-רפואיות: "משום חולשא דאורחא" (חולשת הדרך), או משום "שלא נשבה להם רוח צפונית" הנחוצה לריפוי המילה. ומדוע באמת לא נשבה להם רוח צפונית? הסבר אחד הוא על מנת שלא יתפזרו ענני הכבוד. והשני, משום שהיו נזופים בעקבות חטא המרגלים. בחיבור כל השיטות (דרשה שלנו) נקבל שמשום שהיו מנוודים או נזופים במקום (בשל חטא המרגלים ולהלן אולי כבר מחטא העגל) לא נשבה להם רוח צפונית. ומשום שלא נשבה להם רוח צפונית, או משום חולשת הדרך וטלטוליה (שנגזרה עליהם בשל חטאם) לא מלו. דור האבות נימולו ביציאת מצרים. דור הבנים נולד ערל במדבר! ועוד צריכים להבין שם את ארבעים השנה (משום חולשת הדרך ומשום ענני הכבוד), מול אולי שלושים ושמונה שנה (משום שהיו נזופים), וביהושע כתוב "ארבעים שנה". והרוצה להרחיב ולעיין בנושא מרתק זה יעיין בגמרא שם ובמפרשיה.

¹⁹ ומשום שלא מלו גם לא עשו את הפסח שלושים ושמונה שנים במדבר. גם האבות המולים לא קיימו את הפסח המשפחתי ולא קיימו "זכר ליציאת מצרים" (ושאר מצוות שבתורה שהן "זכר ליציאת מצרים"?), אולי משום שבניהם היו ערלים (מה שאינו עפ"י ההלכה). ואם נחפש בכ"ז נקודה חיובית, נאמר שאחרי כל זאת, ענני הכבוד סוככו אותם, מולים וערלים גם יחד. אותה רוח צפונית שלא נשבה משום שהיו נזופים, גם לא נשבה על מנת שלא לפזר את ענני הכבוד שסוככו עליהם. עד שבא ספר יהושע. משה אישית זכה לחידוש הדיבור ורוח הקודש מיד בתום שנת הארבעים. על מנת שיוכל להיפרד מהעם ולומר את "אלה הדברים" - [ספר משנה תורה](#). אבל תום הנידוי והנזיפה לעם הוא רק בתקופת המנהיג החדש - יהושע. פסח האמיתי בו ניתן לומר "עבדים היינו" וברית מילה השלימה (כולל מצוות פריעה) קשורים בכניסה לארץ ישראל. ועל כך הרחבנו בדף [פסח - מצווה התלויה בארץ](#).

²⁰ ובנוסחאות אחרות: עֲבָרָה - כעס.

²¹ וכן הוא במדרש תנחומא בפרשתנו סימן מו כמעט בלשון זהה. מדרשים אלה מזיזים את קו פרשת המים שבין דור המדבר ודור הבנים, קו תום ארבעים (שלושים ושמונה) שנות הנדודים, מפרק כ בפרשתנו לאי שם באמצע פרק כא, לאחר פרשת נחש הנחושת, לפני או אחרי שירת הבאר. העם שעבר את ים סוף בחרבה ועתיד לחצות את הירדן בשיאו, עומד כאן, על סיפה של ארץ ישראל ולא יכול או שמא לא ניתן לו לחצות את נחל זרד שהיו בו מים רדודים כגובה של זרת. גם לא כיעקב שבחזרתו מחוץ חצה פעמיים את מעבר יבוק למפגש הטעון עם עשו. מקור שיטה זו איננו ספר במדבר בו אנו עומדים, אלא עפ"י המסופר בספר דברים פרק ב. משם יש להשליך לפרשתנו ולמצוא את קו פרשת המים אי שם בפרק כא כאמור. אך נראה שפרשני המקרא התעלמו משיטה זו, אולי משום שהדרשה משלבת פסוקים מפרשתנו ומפרשת דברים באופן קצת מורכב. רוב הפרשנים מציבים את קו המעבר בין הדורות בתחילת פרק כ ובהקשר עם מות מרים כפי שהבאנו בראש דברינו.

²² ראו הפסוק המלא שהוא דורש: "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תִּרְתָּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּדְעֶתֶם אֶת־גְּנוּאֹתַי".

²² למה קבלו הנחה של שנתיים ולא השלימו ארבעים שנה מחטא המרגלים, היכן נמצאות שתי שנים אלה?

על האבות, לפי שעשו העגל בשנה ראשונה, ופיחת משני חייהם שנה אחת, כי חישוב להם אותה שנה במספר ארבעים שנה, שנאמר: "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם" (שמות לב לד).²³

ה'לך וקראת באזני ירושלים לאמר לה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה: (ירמיהו פרק ב פסוק ב).²⁴

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דויהי פרשה ג – חסד יציאת מצרים

שלא אמרו למשה היאך אנו יוצאים למדבר ואין בידינו מחיה לדרך, אלא האמינו והלכו אחרי משה. עליהם מפורש בקבלה: "הלך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב ב)".²⁵

מדרש תהלים (בובר) מזמור לו – חסד לכתך אחרי במדבר

"מִשֶׁךְ חֶסֶדְךָ לִידְעִיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל" - אמר ר' ינאי: אם מדליק אדם נר לחבירו ביום, בשעת האורה, מה הנאה יש לו? ואימתי הוא נהנה בנר, בשעה שהוא מדליק לו בלילה, בשעת האפילה. והחסד שעשו ישראל במדבר, היה להם מתוקן מאותה שעה, מימי משה. ואימתי נפרע להן? בשעת חשיכה, בימי ירמיהו, שנאמר: "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה ב ב), הוי: "משוך חסדך ליודעייך".²⁶

ספורנו במדבר פרק לג פסוק א – בזכות האבות נכנסו הבנים לארץ

"אלה מסעי בני ישראל" - רצה האל יתברך שייכתבו מסעי בני ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה באופן שהיו ראויים להיכנס לארץ.²⁷

²³ כך מביא גם רש"י בפירושו על הפסוק בפרשת שלח לך: "לא מת אחד מהם פחות משישים. לכך נגזר ארבעים שנה כדי שיהיו אותם של בני עשרים (במועד חטא העגל, הוספה שלנו) מגיעים לכלל שישים". לפי חשבון זה יוצא שמי שהיה בן עשרים ואף עשרים ואחד בחטא המרגלים (מתחת לגיל עשרים בחטא העגל), כן זכה להיכנס לארץ. הכל מבוסס על כך שבניסון של שנת הארבעים יציאת מצרים נכנסו לארץ. המדרש מתחיל בניסיון לגשר בין המספר שלושים ושמונה ובין המספר ארבעים, בין הגזרה כפי שכתובה בפרשת שלח לך: "במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום, יום לשנה יום לשנה" ובין הפסוק בפרשת דברים שקובע שרק שלושים ושמונה שנים הלכו "עד תום אנשי המלחמה"; וסופו בקישור בין חטא המרגלים וחטא העגל, מוטיב שכבר ראינו מספר פעמים (ראו המדרשים על "סלחתי כדברך" בפרשת כי תשא, דברינו **סלחתי כדברך ואולם** בפרשת שלח לך). חטא העגל הוא השורש של חטא המרגלים וזו משמעות הפסוק בחטא העגל: "וביום פקדי ופקדתי". יש כאן הנחה של שנתיים לדור המדבר (לדור הבנים) אבל "במחיר" של חיבור חטא העגל - "חרון אף על האבות", עם חטא המרגלים. ראו איכה רבה א כז: "אין לך דור ודור שאינו נוטל מחטאו של עגל". חטא עבודה זרה וחטא מאיסת ארץ ישראל כרוכים יחדיו. גם מצוות עקירת עבודה זרה היא מצווה התלויה בארץ. ראו דברינו **קיום המצוות בארץ** בפרשת ראה.

²⁴ אנו מתגלגלים ובאים מספר במדבר לספר דברים ומשם לספר יהושע וכעת לפסוקי הנחמה הנפלאים של ירמיהו שאנו קוראים בפסוקי זכרונות של תפילת מוסף בראש השנה. ראו דברינו **זכרונות בראש השנה, חסד נעוריים** בפרשת מטות וכן **הנביא ירמיהו** בפרשת מסעי. ישעיהו הוא המנחם הגדול לעתיד ומרפא את מכות ירמיהו (איכה רבה א כג), אבל ירמיהו הוא שמפנה את המבט אחורה, לחסד ולטוב של העבר, כמודה על הטובה ומייחל שממנה תצמח גם הטובה לעתיד. שהרי יש בסיס לבנות עליו ולצפות.

²⁵ עפ"י מדרש זה, לא כל ארבעים או שלושים ושמונה השנים היו "לכתך אחרי במדבר", רק רגע היציאה למדבר, רק האקט הראשון, הקפיצה הנחשנית. וכן הוא במדרש תנחומא (בובר) פרשת בשלח סימן טז אשר מדגיש גם הוא את הצעד הראשון שעשו בני ישראל ביציאתם ממצרים, בעצם הנכונות לעזוב מקום ישוב ולצאת למדבר: "מהו ויסע משה? בשעה שאמר להם שיסעו, לא אמרו לו: להיכן אנו נוסעים למדבר, שמא אין בו כלום? אלא עמדו ונסעו להם, על פי אמנה. אמר ירמיהו: הלך וקראת באזני ירושלים לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב ב)". אבל בהמשך המדרש שם, לאחר קריעת ים סוף, כבר לא היו הדברים כה חלקים ופשוטים והיה קשה למשה להזיז את בני ישראל משם: "אמר להם: מה אתם סבורים, שבכל יום הים מעלה לכם אבנים טובות ומרגליות?".

²⁶ יתרונו של מדרשים מאוחרים הוא שהם מפתחים רעיון שנמצא כבר במדרשים הקדומים והולכים צעד נוסף. אין ספק שמדרש תהלים זה, הדורש את הפסוק: "משוך חסדך ליודעייך", מבוסס על המכילתא לעיל, אבל הוא מוסיף את המשל הנאה על הנר והחשיכה. אורו של הנר שבני ישראל הדליקו לפני הקב"ה במדבר, שמור להם לימי החשיכה של דורו של ירמיהו, דור החורבן. זאת ועוד, שימו לב שמדרש זה כבר לא מזכיר הצעד הראשון של היציאה למדבר, אלא את ההליכה הארוכה בארץ לא זרועה שנים רבות. ללא ספק זה פשט הפסוק.

²⁷ כמדרשים גם פרשני המקרא, ומכולם בחרנו בפירוש ספורנו ששוב מחזיר אותנו לאלה מסעי. בניגוד לפרשנים אחרים כגון אור החיים שמציין: "שלא היו המסעות לשבח ולואי שלא היו בעולם כי רובם היו ליסורין של חטא המרגלים", מדגיש ספורנו שכל ארבעים השנה כלולים בדברי הנביא ירמיהו: "זכרתי לך חסד נעורייך ... לכתך אחרי במדבר וכו'", לא רק היציאה הראשונה למדבר, לא רק יציאת מצרים ומעבר ים סוף. על כל ארבעים השנים של המסעות והנדודים במדבר, בין לפני חטא העגל ובין אחריו, יש לומר את הפסוק של ירמיהו: "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". בזכות זו היו ראויים להיכנס לארץ, וכדבריו: "באופן שהיו ראויים להיכנס לארץ". מי נכנסו לארץ? הבנים! בזכות האבות שלא זכו אבל זיכו את הבנים. וכבר הארכנו כאמור לדון בנושא לכתך אחרי במדבר בדברינו **אלה מסעי** בפרשת מסעי וכן בדברינו **זכרונות בראש השנה וחסד נעוריים** בפרשת מטות. ראו גם דברינו **דור המדבר וחלקו לעולם הבא**, בפרשת שלח לך. לנו נראה שבפסוקים הנ"ל מירמיהו ניתן לראות פתרון מה לסתימת התורה את שנות המדבר בפרשתנו.

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק יא הלכה א – הפרידה מדור הנפילים

כל זמן שהיתה מרים קיימת היתה באר מספקת את ישראל. משמתה מרים מהו אומר? "ותמת שם מרים ולא היה מים לעדה", שנסתלקה הבאר. כל זמן שהיה אהרן קיים, עמוד ענן מנהיג את ישראל. משמת אהרן מהו אומר? "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב וגו'" - נעשו ידיים לאותו רשע ובא ונלחם את ישראל. אמרו: איה הלך התייר שלהן המכבש להם את הארץ.²⁸

שבת שלום וקיי טוב

מחלקי המים

מים אחרונים: תם הדף (באריכות יתר) ולא נשלם הנושא. ראו דברינו [סקירות היסטוריות בתנ"ך](#) בפרשת מסעי, שם מנינו, פחות או יותר, את המקומות בהם יש תיאור של תולדות עם ישראל וקורותיו. באילו מהמקומות שמנינו שם יש התייחסות לשלושים ושמונה או ארבעים שנות המדבר העלומות, מעבר לספרים במדבר, דברים ויהושע שהזכרנו לעיל? התשובה היא: במקצת בלבד ובהתייחסות חלקית למדי. ראו יחזקאל פרק כ פסוקים טו-יז שמתייחס לנושא אבל לא בסיבת חטא המרגלים: "וְגַם־אֲנִי נִשְׁאָתִי יָדִי לָהֶם בְּמִדְבָּר לְבִלְתִּי הִבִּיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זִבְת חֶלֶב וְדִבֶּשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאָרְצוֹת: יַעַן בְּמִשְׁפָּטִי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקוֹתַי לֹא־הִלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שִׁבְתוֹתַי חָלְלוּ כִּי אַחֲרַי גְּלוּלִיהֶם לִבָּם הִלְךְ: וְתַחַס עֵינַי עֲלֵיהֶם מִשְׁחָתָם וְלֹא־עִשְׂתִּי אוֹתָם כָּל־הַיּוֹם בְּמִדְבָּר". בנאום יהושע בפרק כד יש התייחסות בת ארבע מילים: "ותשבו במדבר ימים רבים". התייחסות קצרה וחלקית מצאנו בתהלים פרק עח ופרק קו, וכמו כן בנחמיה פרק ט. בכל שאר המקורות שמנינו בדברינו [סקירות היסטוריות בתנ"ך](#) אין התייחסות כלל לשנות המדבר אשר נשאו עלומות וחתומות.

ובכל שבת, אנו מקבלים פני שבת המלכה במזמור צה בתהלים אשר נפתח בפסוקים הנאים: "לְכוּ נְרַנְנָה לַה' נְרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נִקְדָּמָה פָּנֵינוּ בְּתוֹדָה בְּזִמְרוֹת נְרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גְּדוֹל ה' וּמִלְכֵךְ גְּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים וְכו' ". ומסיימים בפסוקים הקשים: "אֲרַבְּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וְאָמַר עִם תְּעִי לִבִּי הֵם וְהֵם לֹא־יָדְעוּ דְרָכַי: אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְּאָפִי אִם־יָבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי" ואף משוררים אותם בנעימה. ראו גמרא סנהדרין קי ע"ב שמפסוקים אלה דרש רבי עקיבא: "דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: במדבר הזה יתמו ושם ימתו. יתמו - בעולם הזה, ושם ימתו - בעולם הבא. ואמר אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחת, דברי רבי עקיבא". עד שבא רבי אליעזר ודרש: "באים הן לעולם הבא, שנאמר: אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח". אלא מה אני מקיים: אשר נשבעתי באפי? - באפי נשבעתי, וחזרני ב". האם שירתנו באה לומר שאמנם תלמידי ר' עקיבא אנחנו ובד"כ הלכה כמותו - אך לא כאן. כאן אנו פוסקים כר' אליעזר בן הורקנוס, רבו של ר' עקיבא. וכבר הרחבנו לדון גם בנושא זה, ראו דברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשת שלח לך.

²⁸ וכן הוא בהלכה ח שם: "ר' יוסה בר' יהודה אומר: כיון שיצאו ישראל ממצרים נתמנו להן שלשה פרנסין טובין. אילו הן: משה אהרן ומרים. בזכותן נתנו להן שלש מתנות: עמוד הענן ומן ובאר. באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה. מתה מרים בטלה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן. מת אהרן בטל עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה. מת משה בטלו שלשתן ולא חזרו שנאמר: ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד (זכריה יא ח)". מות מרים הוא האירוע הראשון שלאחר קו פרשת המים וגם הראשון בסדרת ירידת המסך על מנהיגי דור יציאת מצרים שנקברו במדבר עם קהל מרעיתם. ראו דף שהקדשנו לדמותה של [מרים אחות משה ואהרן](#) בפרשת חוקת. לאחריה בא חטא מי מריבה ומות אהרן. העיניים נשואות לדור הבנים. חולקים אמנם כבוד לשלושת הרועים ואין הם מוכחדים בחודש אחד כדברי זכריה הנביא, אבל המסך יורד על דור המדבר ומנהיגיו שלא זכו להביאו לארץ המובטחת. רק משה זוכה להנהגה קצרה של דור הבנים (יותר לתוכחה ושינון התורה ומצוותיה מאשר להנהגה של ממש). השרביט עובר לדור הבא, ראו דברינו [חילופי דורות ומשמרות](#) בפרשת פנחס. אולי לנושאים אלה חותרת התורה כשהיא סותמת בפרשתנו את כל עניין שלושים ושמונה או ארבעים שנות הנדודים במדבר.